

УДК 159.9.923.2

Соснюк О. П.,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної психології,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
E-mail: oleh.sosniuk@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7558-8879

Лягутко Д. О.,

студентка 1 курсу магістратури,
кафедра соціальної психології,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
E-mail: dianalia1997@gmail.com

ПСИХОСЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙМАННЯ МОЛОДДЮ НАРАТИВУ ДЕКОМУНІЗАЦІЇ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ

Стаття присвячена аналізу результатів емпіричного дослідження особливостей процесу сприймання наративу декомунізації у сучасному українському мистецтві.

Виявлено особливості ставлення молоді до мистецьких творів з провідним наративом декомунізації. Авторами виокремлено чотири фактори («Простота та актуальність», «Ексцентричність та неоднозначність», «Різкість і тиск», «Суперечливість та зацікавлення»), які проявляються в процесі сприймання молоддю сучасного мистецтва із наративом декомунізації та визначають ставлення до нього. Авторами встановлено, що: перші два фактори зумовлюють ідентифікацію молоді із арт-об'єктами; третій фактор сприяє розумінню даної тематики, але не проковує молодь до нових роздумів та дій; четвертий фактор відображає загальну зацікавленість молоді при сприйманні арт-об'єктів за рахунок форми вираження без розуміння ідей митців.

Авторами наведено класифікацію мистецьких творів з наративом декомунізації, яка налічує 3 кластери («Провокативні», «Суперечливі», «Індиферентні»). Було встановлено, що найбільше знаходять відгук у молоді, запам'ятовуються, вражають твори із кластерів «Провокативні»

та «Суперечливі». Твори такого типу спонукають молодь до роздумів та дій, хоча часто викликають негативні емоції та відчуття тиску. Твори з кластеру «Індиферентні» сприймаються молоддю як привабливі та красиві, однак викликають мінімальну реакцію щодо нарративу декомунізації. Спираючись на результати дослідження, авторами розроблено методичні рекомендації для мистецької та освітньої практики. У освітній практиці рекомендовано використовувати стратегії, які перш за все включають боротьбу з існуючими стереотипами щодо сприймання мистецтва та проведення тренінгів, спрямованих на розвиток аналітичного та критичного мислення молоді за допомогою мистецтва. У мистецькій практиці рекомендується стратегія побудови нарративу декомунізації на базі дискурсу про героїчне минуле України, фальшивість та абсурдність радянської ідеології, можливостей розвитку країни в майбутньому.

Ключові слова: сприймання мистецтва, психосемантика, нарратив декомунізації, арт-об'єкти.

Постановка проблеми. Однією з помітних актуальних тенденцій є прагнення до переосмислення історичного минулого країни, що відбувається в різних сферах суспільного життя. Сучасне мистецтво не залишається осторонь цих процесів. Ті політичні та соціальні перетворення, які відбуваються у незалежній Україні з 1991 року, актуалізуються у мистецьких практиках сучасних художників. У мистецьких творах все частіше чільне місце відводиться нарративу декомунізації. Радянські реалії та пострадянський досвід державотворення переосмислюються українськими художниками різної генерації. Але відкритими залишаються питання про те, як нарратив декомунізації діє на свідомість суб'єкта сприймання мистецького твору, яким чином він реалізується у сучасному українському мистецтві та який вплив має твір сучасного мистецтва на формування світоглядної позиції українського громадянина. Пошукам відповідей на ці питання присвячене наше дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення особливостей сприймання мистецтва має значну історію. Внесок у розробку даної проблематики було зроблено представниками різних наук (філософії, естетики, семіотики, соціології та психології).

Теоретико-методологічну базу нашого дослідження становили:

- положення теорії R. Arnheim про єдність візуального сприймання та мислення, варіативність моделей життєвого досвіду, провідну роль чуттєвого сприймання у розумінні художніх творів, сенсу буття та світу [17];

- положення концепції метамови R. Barthes про смислові коди (герменевтичні, проайретичні, семантичні, символічні, культурні)

та провідні параметри (ідеологію, конотацію, текст) інтерпретації дійсності [2; 18];

- ідея М. М. Бахтіна про поліфонічний діалог як засіб аналізу та розуміння художньої творчості в контексті подій [3];

- поняття теоретичної концепції Ю. М. Лотмана про вторинні моделюючі системи (культуру, мистецтво), умовні та образотворчі (іконічні) знаки [8];

- положення концепції О. Ф. Лосєва про естетичну діяльність як одну з вищих форм пізнання [7];

- концепція В. М. Розіна про схеми як семіотичні утворення, що забезпечують сприймання та інтерпретацію мистецтва [13];

- положення семіотичної концепції У. Есо про можливості створення естетичних повідомлень та приховані смисли художніх структур [16; 19].

Додатковим джерелом натхнення для нас стали праці В. Ф. Петренка, Є. О. Коротченко, присвячені вивченню психосемантичних особливостей сприймання мистецтва. В своїх дослідженнях автори аналізують візуальну семантику та звертають увагу на такі аспекти, як порівняння вербальних та образних компонентів сприймання, аналіз емоційного компоненту [11; 12]. Об'єктами даних досліджень поставали твори класичного мистецтва, естетичні та виразні характеристики яких є відмінними від творів сучасного мистецтва. Саме тому не менш важливими для нас були дослідження зарубіжних науковців R Iedema, G. Kress, T. van Leeuwen, D. Machin, K. L. O'Halloran, S. E. Tan, присвячені мультимодальному аналізу та вивченню візуальних образів [20; 22; 23; 24; 25]

В процесі підготовки дослідження ми враховували напрацювання А. Б. Коваленко, К. С. Безверхої, О.-Л. Рокети, І. В. Остапенко, які вивчали різні форми візуальної репрезентації у суміжних напрямках [5; 9; 10; 21], а також досвід власних психосемантичних досліджень візуальних образів [14; 15].

Метою статті є розкриття особливостей категоріально-сміслової структури сприймання молоддю наративу декомунізації у творах сучасного українського мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Результати проведеного теоретико-методологічного аналізу дозволяють стверджувати, що процес сприймання мистецтва містить декілька етапів, на кожному з яких відбувається збагачення смислової сфери особистості за рахунок реалізації світоглядної, психотерапевтичної, гносеологічної, аксіологічної, комунікативної, естетичної та виховної функцій [1; 4; 6; 11].

У психосемантиці сприймання мистецтва досліджується в межах суб'єктної парадигми, що дозволяє визначити специфіку ставлення

до мистецтва: дослідник звертається до твору мистецтва опосередковано через досвід того, хто цей твір сприймає [11]. Знання, притаманні суб'єкту, формують у нього імпліцитну модель, крізь призму якої відбувається сприймання мистецьких творів [12]. Як правило, дані категорії не усвідомлюються самими суб'єктами, але їх можна виявити у процесі емпіричного дослідження. Саме в такий спосіб ми намагалися проводити власне дослідження.

Об'єктом дослідження визначено процес сприймання мистецтва.

Предметом визначено психосемантичні особливості сприймання молоддю наративу декомунізації у сучасному українському мистецтві.

Методи дослідження. Для реалізації дослідницьких цілей та завдань нами використовувались наступні методи: метод експертних оцінок, семіотико-герменевтичний метод, метод фокус-груп, метод монополярного семантичного диференціалу, математико-статистичні методи (кореляційний аналіз, факторний аналіз, кластерний аналіз).

Емпіричне дослідження проводилось у чотири етапи:

I етап – аналіз здобутків сучасного українського мистецтва та підбір творів мистецтва, які відповідають заданій тематиці (містять наратив декомунізації);

II етап – семіотичний аналіз творів сучасного українського мистецтва з метою виокремлення об'єктивних складових кожного із них;

III етап – виявлення особливостей ставлення молоді до сучасного мистецтва та актуальних соціально-політичних процесів;

IV етап – виявлення особливостей сприймання молоддю творів мистецтва з провідним наративом декомунізації.

До участі у дослідженні на I та II етапах залучались особи, які є експертами у різних сферах (мистецтвознавстві, культурології, журналістиці, філософії, політології та психології) та співпрацюють з мистецькими інституціями у м. Києві. На III та IV етапах дослідження залучалась студентська молодь, яка цікавиться мистецтвом.

Емпірична база дослідження. У дослідженні брала участь студентська молодь (студенти закладів вищої освіти в м. Києві). Загальна кількість вибірки – 187 осіб (з них 96 – жінки, 91 – чоловіки); 15 осіб брали участь у емпіричному дослідженні в якості експертів (мистецтвознавці, психологи, політологи); 172 особи брали участь у розширеному емпіричному дослідженні.

Аналіз результатів дослідження.

У ході експертного оцінювання було виділено 8 творів мистецтва з провідним наративом декомунізації, а саме: *Арт-об'єкт 1* – «Хустинки» (група «Перці» – Людмила Скрипкіна та Олег Петренко); *Арт-об'єкт 2* – «Степан Репін» (Олеся Хоменко); *Арт-об'єкт 3* – «Колективне



Рис. 1. Арт-об'єкти, які використовувались в основній частині емпіричного дослідження

червоне» (Арсен Савадов); **Арт-об'єкт 4** – «Дошка пошани» (Жанна Кадирова); **Арт-об'єкт 5** – «Сантехнік Толя» (Жанна Кадирова); **Арт-об'єкт 6** – «Без назви» (Жанна Кадирова); **Арт-об'єкт 7** – «Монументальна пропаганда» (Жанна Кадирова); **Арт-об'єкт 8** – «Без назви», мурал (Олексій Бурдусов).

Даний масив творів представляє такі види мистецтва, як живопис, фотографію, скульптуру, інсталяцію, монументалізм та стріт-арт (мурал) (Рис. 1).

У подальшому проводився семіотичний аналіз творів, за результатами якого можна зробити висновок про те, що для побудови наративу «декомунізації» художники вдаються до стратегії творення міфу, спустошуючи форму символу та надаючи їй нового значення.

Для реалізації наративу художники використовують як безпосередньо символіку радянської епохи (Арт-об'єкти 3 та 4), так і образи, які лише опосередковано, асоціативно взаємодіють із глядачем (Арт-об'єкти 1, 5, 7); які відштовхуються від реалій українського сьогодення (Арт-об'єкт 2, 6) або від історичного минулого України (Арт-об'єкт 8).

У ході фокус-групового дослідження було визначено загальні тенденції у сприйманні молоддю творів сучасного мистецтва з наративом декомунізації. Встановлено, що молодь сприймає сучасне мистецтво як таке, що: 1) відображає дійсність та процеси, які відбуваються; 2) є гостросоціальним; 3) є вільним від табу, цензури; 4) виходить за межі класичного розуміння мистецтва; 5) не повною мірою зрозуміле для широкої аудиторії.

Досліджувані зазначили, що в процесі сприймання мистецтва для них є важливими наступні моменти: манера виконання; естетична складова; емоції та відчуття, які виникають (задоволення, натхнення, дисонанс, шок, інсайт); новаторство та оригінальність сприйнятого; доступність.

У декомунізацію досліджувані вкладають наступний зміст: розпад Радянського Союзу; оприлюднення раніше прихованої інформації; оновлення суспільства; відмова від колишніх цінностей та канонів; розвінчування радянських стереотипів та девальвація радянських цінностей; зміна свідомості; осучаснення; погляд у майбутнє.

Виявлення психосемантичних особливостей сприймання наративу декомунізації базувалось на дослідженні таких характеристик твору мистецтва, які: 1) знаходять відгук у глядачів та забезпечують створення умов для комунікативної взаємодії в системі «глядач – твір»; 2) забезпечують втілення та зчитування наративу декомунізації.

За результатами III етапу емпіричного дослідження було визначено характеристики, які досліджувані використовують для оцінки творів мистецтва із наративом декомунізації. Повний перелік характеристик виглядає наступним чином: привертає увагу (V1); подобається, викликає позитивні емоції та почуття (V2); зацікавлює тим, що викликає суперечливі емоції та почуття (V3); доносить ідею митця в простій та зрозумілій формі (V4); є для мене близьким за духом (розрахований на таких, як я) (V5); розкриває раніше табуйовані теми (V6); викликає бажання детальніше познайомитись із цим (V7); руйнує старі ідеали та канони (V8); відкриває щось нове особисто для мене (V9); є надто різким і неприємним для мене (V10); викликає розуміння того, що необхідні радикальні зміни (V11); сповнений духом свободи (V12); викликає очікування від майбутнього (V13); здається ексцентричним, нестандартним (V14); відображає актуальну дійсність (V15); є складним для сприймання та розуміння (V16); викликає бажання розповісти про це / показати це друзям (V17); викликає дискомфорт, тисне на мене (V18); дає відповіді на актуальні для мене питання (V19); відповідає сучасному світогляду (V20); викликає певний дисонанс у моїй свідомості (V21); надихає мене на нові роздуми та дії (V22); приносить

задоволення від споглядання (V23); змінює мою точку зору на певні речі (V24).

Ці характеристики було покладено в основу семантичного диференціалу, який використовувався на IV етапі дослідження для виявлення особливостей сприймання молоддю творів мистецтва з провідним наративом декомунізації.

Зазначені характеристики можна поділити на три базові блоки оцінки:

1) характеристики, які розкривають особливості ідентифікації з власною віковою групою (V5, V7, V9, V17, V19, V22);

2) характеристики, які розкривають особливості ідентифікації з наративом декомунізації (V6, V8, V11, V13, V15, V20, V24);

3) характеристики, які розкривають естетичні та психологічні особливості сприймання (V1, V2, V3, V4, V10, V12, V14, V16, V18, V21, V23).

Після обробки результатів дослідження за допомогою кореляційного аналізу нам вдалося виокремити взаємозв'язки між характеристиками вказаних трьох блоків, що дозволило визначити ключові елементи у процесі сприймання пред'явлених арт-об'єктів з провідним наративом декомунізації.

Згідно з наведеними результатами (табл. 1) можна визначити наступні умови успішності сприймання молоддю наративу декомунізації у сучасному українському мистецтві. Вона може бути досягнута в тих випадках, коли в мистецькому творі поєднуються:

Таблиця 1

Кореляції між характеристиками блоків «Ідентифікація з наративом декомунізації» та «Естетичні та психологічні характеристики сприймання»

		Блок «Естетичні та психологічні характеристики сприймання»										
		V1	V2	V3	V4	V10	V12	V14	V16	V18	V21	V23
Блок «Ідентифікація з наративом декомунізації»	V6									0,81	0,88	
	V8	0,75					0,81	0,76			0,88	
	V11				0,91							
	V13			0,74	0,87		0,76					
	V15				0,86				-0,74			0,74
	V20				0,73				-0,81			

Примітка: результати значущі на рівні 0,05 та 0,01

- здатність привертати увагу з наявністю інформації про руйнацію старих ідеалів та канонів;
- контраверсійність емоцій та почуттів з багатообіцяючими очікуваннями від майбутнього;
- спроможність доносити ідею митця в простій та зрозумілій формі з актуальністю, відповідністю сучасному світогляду, розумінням потреб у радикальних змінах та пов'язаних з ними очікуваннями від майбутнього;
- сповненість духом свободи з відмовою від старих ідеалів та цінностей, перспективними очікуваннями від майбутнього, нестандартністю та ексцентричністю;
- доступність для сприймання та розуміння з відображенням актуальної дійсності, сучасного світогляду, задоволенням від споглядання;
- розкриття раніше табуйованих тем зі здатністю викликати дискомфорт, певний дисонанс у свідомості, порушувати внутрішній спокій.

Кореляційний аналіз результатів дослідження також дозволив визначити умови релевантності комунікації наративу декомунізації в творах сучасного українського мистецтва (табл. 2). Вона може бути досягнута, коли забезпечується поєднання:

- здатності привертати увагу, зацікавлювати, викликаючи суперечливі емоції та почуття, передавати дух свободи, бути ексцентричним

Таблиця 2

Кореляції між характеристиками блоків «Ідентифікація з власною віковою групою» та «Естетичні та психологічні характеристики сприймання»

		Блок «Естетичні та психологічні характеристики сприймання»										
		V1	V2	V3	V4	V10	V12	V14	V16	V18	V21	V23
Блок «Ідентифікація з власною віковою групою»	V5			0,71								
	V7	0,71		0,92								
	V9	0,84		0,86			0,86	0,74				
	V17	0,96		0,88			0,75	0,86			0,72	
	V19				0,82							
	V22				0,77							
	V24				0,74							

Примітка: результати значущі на рівні 0,05 та 0,01

та нестандартним зі створенням мотивації детальніше познайомитись з отриманою інформацією, дізнаватись / відкривати щось нове, ділитися цією інформацією з друзями;

- спроможності доносити ідею митця в простій та зрозумілій формі з наданням відповідей на актуальні питання, спонуканням до нових роздумів та дій, потенціалом щодо зміни / корегування власної точки зору;
- здатності викликати певний дисонанс у свідомості зі створенням мотивації розповісти про побачене / показати це друзям.

Варто відзначити, що показники ідентифікації молоді із арт-об'єктами не корелюють із характеристиками, які описують задоволення / дискомфорт / емоції, що виникають у процесі споглядання. Ця особливість може розглядатися як свідчення того, що емоційні та естетичні характеристики не мають істотного впливу на ставлення молоді до творів сучасного мистецтва з наративом декомунізації.

Кореляційний аналіз результатів дослідження дозволяє визначити умови, що покращують сприймання молодіжною аудиторією наративу декомунізації в творах сучасного українського мистецтва (табл. 3).

Таблиця 3

Кореляції між характеристиками блоків «Ідентифікація з власною віковою групою» та «Ідентифікація з наративом декомунізації»

		Блок «Ідентифікація з наративом декомунізації»					
		V6	V8	V11	V13	V15	V20
Блок «Ідентифікація з власною віковою групою»	V5				0,81		0,78
	V7				0,82		
	V9		0,80		0,76		
	V17		0,80				
	V19			0,79		0,79	0,84
	V22				0,77	0,74	
	V24			0,73	0,89	0,83	0,85

Примітка: результати значущі на рівні 0,05 та 0,01

Зазначені умови можуть бути створені у мистецьких творах з наративом декомунізації завдяки поєднанню:

- здатності відкривати щось нове, що руйнує старі ідеали та канони і варте того, щоб цим можна було поділитися з друзями;

- відображення актуальної дійсності, відповідності сучасному світогляду, актуалізації розуміння необхідності радикальних змін з наданням відповідей на особисто значущі питання, що спонукає до рефлексії та зміни власної точки зору на певні речі;
- форм та тем, що є близькими за духом, надихають на нові роздуми та дії з очікуваннями від майбутнього.

Факторний аналіз результатів дослідження дозволив визначити структуру уявлень молоді про твори сучасного українського мистецтва з наративом декомунізації.

Нами було виявлено чотири універсальні фактори сприймання арт-об'єктів з наративом декомунізації.

Фактор 1. «Простота та актуальність» (дисперсія 51,4 %)

Даний фактор включає наступні характеристики: доносить ідею митця в простій та зрозумілій формі (0,950), відображає актуальну дійсність (0,944), викликає розуміння того, що необхідні радикальні зміни (0,908); дає відповіді на актуальні питання (0,887); викликає очікування від майбутнього (0,878); відповідає сучасному світогляду (0,859); змінює мою точку зору на певні речі (0,812); надихає мене на нові роздуми та дії (0,785); є для мене близькою по духу (0,671); викликає бажання детальніше познайомитись із цим (0,577); є складною для сприймання (-0,863).

На даний фактор припадає найбільший відсоток розподіленої дисперсії, що дозволяє розглядати його як такий, що має найбільший вплив на сприймання арт-об'єктів з наративом декомунізації.

З огляду на характеристики, що увійшли до факторного навантаження, особливо значущими серед них є ті, що забезпечують зрозумілість ідей митців, актуальність змісту та форм художньої репрезентації, мотивують до пізнавальної активності та дій.

Фактор пояснює, чому успішність сприймання молоддю арт-об'єктів з наративом декомунізації, насамперед, залежить від того, наскільки вони спроможні в легкій та зрозумілій формі здійснювати комунікацію про сучасні реалії, відображати актуальну дійсність, за рахунок чого молодь легко ідентифікує себе з ними. Окрім цього, такі арт-об'єкти здатні впливати на свідомість молоді, утворюючи в ній нові категорії та конструкти, спонукаючи до роздумів та провокуючи до дій. Завдяки цьому в процесі сприймання мистецьких творів утворюється дискурс на тематику «декомунізації», який у часовому вимірі здебільше спрямований до образів сучасного та майбутнього, ніж минулого.

Фактор 2. «Ексцентричність та неоднозначність» (дисперсія 21 %)

Цей фактор включає наступні характеристики: подобається, викликає позитивні емоції (0,915); привертає увагу (0,869); сповнений духом

свободи (0,865); відкриває щось нове особисто для мене (0,864); здається ексцентричним, нестандартним (0,863); викликає бажання розповісти про це, показати друзям (0,859); приносить задоволення від споглядання (0,773); руйнує старі ідеали та канони (0,734); викликає бажання детальніше познайомитись із цим (0,690); зацікавлює тим, що викликає суперечливі емоції (0,683); є для мене близькою по духу (0,655); викликає певний дисонанс у моїй свідомості (0,587)

Даний фактор у своїй основі має такі характеристики, як ексцентричність, неоднозначність. Вони викликають суперечливі емоції та зацікавлюють молодь, що сприяє руйнації старих ідеалів та цінностей, і одночасно викликає відчуття свободи.

Фактор пояснює, завдяки чому у молоді відбувається ідентифікація з арт-об'єктами та виникає бажання познайомитись з ними детальніше, поділитись побаченим з оточуючими. З огляду на характеристики даного фактору, тематика декомунізації сприймається молоддю за рахунок неоднозначності та ексцентричності презентаційних форм, здатних викликати суперечливі емоційні реакції щодо певних арт-об'єктів.

Фактор 3. «Різкість і тиск» (дисперсія 16,7 %)

До структури навантаження даного фактору увійшли наступні характеристики: є надто різким і неприємним для мене (0,928); викликає дискомфорт, тисне на мене (0,916); розкриває раніше табуйовані теми (0,789); викликає певний дисонанс у моїй свідомості (0,765); руйнує старі ідеали та канони (0,612); приносить задоволення від споглядання (-0,514).

Даний фактор у своїй структурі об'єднує такі характеристики сприймання, як різкість, дискомфорт, тиск, дисонанс, відсутність задоволення від споглядання. Такі емоції та відчуття виникають за рахунок розкриття раніше табуйованих тем та руйнування старих канонів, ідеалів, цінностей. Процес сприймання таких арт-об'єктів не приносить задоволення. Наратив декомунізації в таких мистецьких творах реалізується за рахунок викликання негативних емоцій на тлі минулого досвіду, проте такі твори здебільше не викликають у молоді ідентифікації з ними, не спонукають до інформаційного пошуку та рефлексії, не надихають до нових роздумів та дій.

Фактор 4. «Суперечливість та зацікавлення» (дисперсія 4,2 %)

Даний фактор описує така характеристика, як «зацікавлює тим, що викликає суперечливі емоції» (0,556). Він пояснює, чому мистецькі твори, що викликають лише суперечливі емоції та почуття, не мають потенціалу для донесення наративу декомунізації до молоді. Такі мистецькі твори здатні викликати інтерес лише за рахунок своєї форми, але молодь не ідентифікує себе з ними, вони не спонукають її до роздумів.

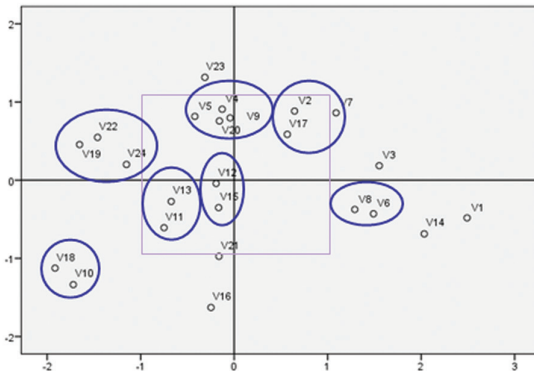


Рис. 2. Графік 1. Семантичний простір «Провокативного» арт-об'єкта

За результатами кластерного аналізу результатів дослідження серед досліджуваних творів сучасного українського мистецтва було визначено три типи арт-об'єктів, які відрізняються за особливостями їх сприймання молодіжною аудиторією та потенціалом комунікації нарративу декомунізації.

Кластер 1 – «Провокативні».

У даному кластері поєднуються характеристики, які сприймаються глядачами як ексцентричні, неоднозначні, що викликає у них відчуття певного емоційного дискомфорту. Проте, саме завдяки цим характеристикам, арт-об'єкти знаходять відгук у молоді, провокують її на роздуми, надихають на дії (Рис. 2).

Категоріальна оцінка «Провокативного» арт-об'єкту (Рис.2) передбачає об'єднання наступних характеристик у процесі його сприймання молоддю. Типовий арт-об'єкт з цього кластеру:

- сповнений духом свободи і тому сприймається як такий, що відображає дійсність;
- є близьким по духу, завдяки чому доносить ідею митця у простій та зрозумілій формі та відповідає сучасному світогляду;
- викликає позитивні емоції, провокує бажання детальніше познайомитися з ним та поділитися цією інформацією з друзями;
- розкриває раніше табуовані теми, сприяє руйнації старих ідеалів та канони, девальвації радянських цінностей.

Розміщення характеристик у площині графіку (Рис. 2) свідчить про те, що типовий «Провокативний» арт-об'єкт: привертає увагу за рахунок своєї ексцентричності та нестандартності; не є складним для сприймання та приносить задоволення від споглядання; руйнує старі ідеали, але водночас не допомагає створювати нові.

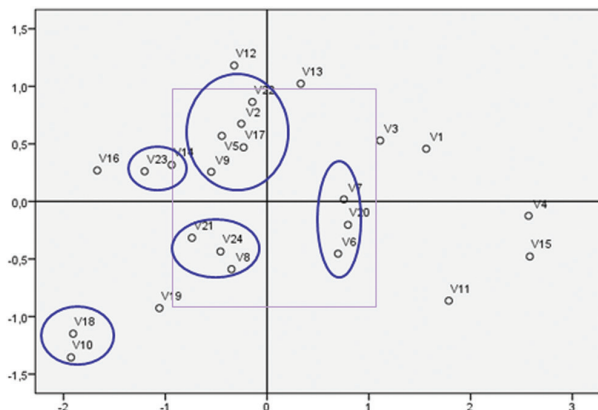


Рис. 3. Графік 2. Семантичний простір «Суперечливого» арт-об'єкта

Кластер 2 – «Суперечливі».

У цьому кластері поєднуються характеристики, які пов'язані зі здатністю арт-об'єктів даного типу викликати суперечливі емоції та почуття у глядачів. Це забезпечує високий рівень зацікавленості щодо таких арт-об'єктів з боку молодіжної аудиторії. Проте, молодь не сприймає ці об'єкти як цінні або як такі, з якими вони себе ідентифікують, адже вони не сприймаються як недостатньо ексцентричні та актуальні.

Категоріальна оцінка «Суперечливого» арт-об'єкту (Рис.3) передбачає об'єднання наступних характеристик у процесі його сприймання молоддю. Типовий арт-об'єкт з цього кластеру:

- подобається глядачам, сприймається як близький по духу, інформацією про нього хочеться поділитися з іншими;
- сприймається як такий, що відповідає сучасному світогляду та викликає бажання детальніше познайомитись з ним, має потенціал відкривати щось нове та надихати на нові роздуми та дії.
- не викликає дискомфорту та не тисне на глядача, тому не сприймається як різкий та неприємний.

Розміщення характеристик у площині графіку (Рис. 3) свідчить про те, що типовий «Суперечливий» арт-об'єкт: не є складним для сприймання і доносить ідею митця у доступній формі; відображає актуальну дійсність та дає розуміння того, що необхідні радикальні зміни; зацікавлює тим, що викликає суперечливі емоції; сповнений духом свободи та викликає очікування від майбутнього.

Кластер 3 – «Індиферентні»

Значення факторного навантаження для даного кластеру є близьким до нуля. Це може розглядатись як свідчення того, що арт-об'єкти,

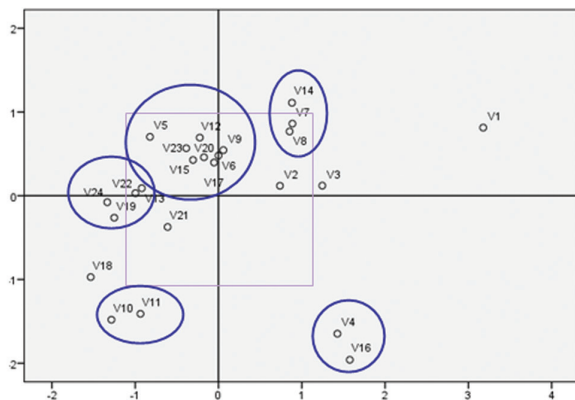


Рис. 4. Графік 1. Семантичний простір «Індиферентного» арт-об'єкта

які входять до даного кластеру, сприймаються глядачами індиферентно як недостатньо цікаві або корисні (Рис. 4).

На графіку (Рис. 4) представлено категоріальну структуру типового «Індиферентного» арт-об'єкта, яка передбачає об'єднання наступних характеристик у процесі сприймання молоддю. Типовий арт-об'єкт з цього кластеру:

- не сприймається як такий, що дає відповіді на певні питання, тому він і не змінює точку зору, не викликає очікувань від майбутнього та не надихає на певні роздуми та дії;
- сприймається індиферентно, не викликає розуміння того, що необхідно радикальні зміни;
- є недостатньо зрозумілим для аудиторії.

Розміщення характеристик у площині графіку (Рис. 4) свідчить про те, що типовий «Індиферентний» арт-об'єкт сприймається як привабливий та красивий, однак, попри це є незрозумілим для глядачів та викликає у них мінімальну реакцію щодо наративу декомунізації.

Спираючись на результати дослідження, нами розроблено методичні рекомендації для мистецької та освітньої практики. У освітній практиці рекомендовано використовувати стратегії, які перш за все включають боротьбу з існуючими стереотипами щодо сприймання мистецтва та проведення тренінгів, спрямованих на розвиток аналітичного та критичного мислення молоді за допомогою мистецтва. У мистецькій практиці рекомендується стратегія побудови наративу декомунізації на базі дискурсу про героїчне минуле України, фальшивість та абсурдність радянської ідеології, можливостей розвитку країни в майбутньому.

Висновки. В процесі проведеного емпіричного дослідження було здійснено спробу розкрити особливості категоріально-сислової структури сприймання молоддю наративу декомунізації у творах сучасного українського мистецтва.

Виявлено особливості ставлення молоді до мистецьких творів з провідним наративом декомунізації. Виокремлено чотири фактори («Простота та актуальність», «Ексцентричність та неоднозначність», «Різкість і тиск», «Суперечливість та зацікавлення»), які виявляються в процесі сприймання молоддю сучасного мистецтва із наративом декомунізації та визначають ставлення до нього.

Встановлено, що: перші два фактори зумовлюють ідентифікацію молоді із арт-об'єктами; третій фактор сприяє розумінню даної тематики, але не провокує молодь до нових роздумів та дій; четвертий фактор відображає загальну зацікавленість молоді при сприйманні арт-об'єктів за рахунок форми вираження без розуміння ідей митців.

Наведено класифікацію мистецьких творів з наративом декомунізації, яка налічує 3 кластери («Провокативні», «Суперечливі», «Індиферентні»). Встановлено, що найбільше находять відгук у молоді, запам'ятовуються, вражають твори із кластерів «Провокативні» та «Суперечливі». Твори такого типу спонукають молодь до роздумів та дій, хоча часто викликають негативні емоції та відчуття тиску. Твори з кластеру «Індиферентні» сприймаються молоддю як привабливі та красиві, однак викликають мінімальну реакцію щодо наративу декомунізації.

Перспективи подальших досліджень полягають у виявленні універсальних категорій сприймання молоддю сучасного українського мистецтва в цілому; вивченні основних труднощів, що виникають у процесі сприймання мистецтва, та розробці стратегії їх подолання; виявленні вікових відмінностей у процесі сприймання сучасного українського мистецтва.

Список використаних джерел:

1. Аллахвердов В. М. Психология искусства. Эссе о тайне эмоционального воздействия художественных произведений. / В. М. Аллахвердов. – СПб.: ДНК, 2001. – 200 с.
2. Барт Р. Від твору до тексту / Р. Барт // «Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.» – Львів.: Літопис, 2002. – 636 с.
3. Бахтин М. Вопросы литературы и эстетики / М. Бахтин. – М: Художественная литература, 1975. – 504 с.
4. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский. – М., 2004. – 320 с.
5. Коваленко А. Б. Соціальна ідентичність як механізм адаптації особистості під час суспільної кризи / А. Б. Коваленко, К. С. Безверха // Український психологічний журнал. – 2017. – № 1 (3). – С. 48–62.

6. Леонтьев Д. А. Психология смысла / Д. А. Леонтьев. – М.: НПФ «Смысл», 2007. – 488 с.
7. Лосев А. Ф. Знак. Символ. Миф / А. Ф. Лосев. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. – 480 с.
8. Лотман Ю. М. Структура художественного текста / Ю. М. Лотман. – М.: Искусство, 1970. – 384 с.
9. Остапенко І. В. Особливості візуалізації уявлень студентської молоді про владно-підвладну взаємодію / І. В. Остапенко // Проблеми політичної психології: зб. наук. праць. – 2014. – Вип. 1 (15). – С. 368–374.
10. Остапенко І. В. Особливості використання проективної техніки «колаж» для дослідження уявлень студентської молоді про владні режими / І. В. Остапенко // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: Збірник наукових праць. – 2014. – № 2 (23). – С. 187–192.
11. Петренко В. Ф. Многомерное сознание: психосемантическая парадигма / В. Ф. Петренко. – М.: Новый хронограф, 2009. – 440 с.
12. Петренко В. Ф. Пейзаж души. Психосемантическое исследование восприятия живописи / В. Ф. Петренко, Е. А. Коротченко // Психологический институт РАО МГППУ, PsyJournals. – 2008. – С. 84–101.
13. Розин В. Семиотические исследования / В. Розин. – М., 2001. – 256 с.
14. Соснюк О. П. Психосемантична інтерпретація візуальних образів у прикладних дослідженнях / О. П. Соснюк // Наука і освіта. – 2012. – № 9. – С. 201–205.
15. Соснюк О. П. Психосемантичні особливості національної та громадянської ідентичності студентської молоді / О. П. Соснюк, І. В. Остапенко // Український психологічний журнал. – 2017. – № 2 (4). – С. 164–176.
16. Эко У. Отсутствующая структура: введение в семиологию / У. Эко. – М., 1998. – 432 с.
17. Arnheim R. Art and Visual Perception: A Psychology of the Creative Eye / R. Arnheim. – Berkeley and Los Angeles: University of California Press, Ltd. London, England, 1997. – 508 p.
18. Barthes R. S/Z (trans. R. Miller) / R. Barthes. – New York: Farrar, Straus & Giroux, 1974; Blackwell, 2002. – 282 p.
19. Eco U. A Theory of Semiotics / U. Eco. – Indiana University Press, 1979. – 353 p.
20. Iedema R. Multimodality, Resemiotization: Extending the Analysis of Discourse as a Multisemiotic Practice / R Iedema // Visual Communication. – 2003. – 2 (1). – P. 29–57. – DOI: 10.1177/1470357203002001751
21. Kovalenko A. B. Youth's imagery features of their own future and future of Ukraine / A. B. Kovalenko., O-L. Roketa // Ukrayins'kyy psykholohichnyy zhurnal. – K.: Heoprynt. – 2016. – № 1. – С. 50–62.
22. Kress G. Reading Images: The Grammar of Visual Design. (2nd ed) / G. Kress G., T. van Leeuwen. – London: Routledge, 2006. – 291 p.
23. Machin D. Multimodality and Theories of the Visual // Routledge Handbook of Multimodal Analysis. C. Jewitt (ed) / D. Machin. – London and New York: Routledge, 2009. – pp. 181–190.
24. O'Halloran K. L. Multimodal Studies: Exploring Issues and Domains / K. L O'Halloran, B. A. Smith / New York & London: Routledge, 2011. – 269 p.

25. Tan S. E. Multimodal Analysis Image (Teacher Edition and Student Edition) / S. E. Tan, K. L. Marissa. K. L. O'Halloran // *Multimodality in Practice: Investigating Theory-in-Practice through Methodology*. – US: Routledge, 2012. – P. 153–173.

References transliterated

1. Allahverdov V. M. Psihologiya iskusstva. Esse o tayne emotsionalnogo vozdeystviya hudojestvennykh proizvedeniy. / V. M. Allahverdov. – SPb.: DNK, 2001. – 200 s.
2. Bart R. Vid tvoriv do tekstu / R. Bart // «Antologiya svitovoyi literaturno-kryty'chnoyi dumky' XX st.» – L'viv: Litopy's, 2002. – 636 s.
3. Bahtin M. Voprosy literatury i estetiki. / M. Bahtin. – M: Hudojestvennaya literatura, 1975. – 504 s.
4. Vyigotskiy L. S. Psihologiya iskusstva / L. S. Vyigotskiy. – M., 2004. – 320 s.
5. Kovalenko A. B. Sotsial'na identychnist' yak mekhanizm adaptatsiyi osobystosti pid chas suspil'noyi kryzy / A. B. Kovalenko, K. S. Bezverkha // *Ukrayins'ky psykhologichnyy zhurnal*. – 2017. – № 1 (3). – S. 48–62.
6. Leontev D. A. Psihologiya smysla / D. A. Leontev. – M.: NPF «Smysl», 2007. – 488 s.
7. Losev A. F. Znak. Simvol. Mif / A. F. Losev. – M.: Izd-vo Mosk. un-ta, 1982. – 480 s.
8. Lotman Ju. M. Struktura hudozhestvennogo teksta / Ju. M. Lotman. – M.: Iskusstvo, 1970. – 384 s.
9. Ostapenko I. V. Osoblyvosti vizualizatsiyi uyavlen' students'koyi molodi pro vladno-pidvladnu vzayemodiyu / I. V. Ostapenko // *Problemy politychnoyi psykhoholohiyi: zb. nauk. prats'.* – 2014. – Vyp. 1 (15). – S. 368–374.
10. Ostapenko I. V. Osoblyvosti vykorystannya proektyvnoyi tekhniki «kolazh» dlya doslidzhennya uyavlen' students'koyi molodi pro vladni rezhymy / I. V. Ostapenko // *Aktual'ni problemy sotsiolohiyi, psykhoholohiyi, pedahohiky: Zbirnyk naukovykh prats'.* – 2014. – № 2 (23). – S. 187–192.
11. Petrenko V. F. Mnogomernoe soznanie: psihosemanticheskaya paradigma / V. F. Petrenko. – M.: Novyy khronograf, 2009. – 440 s.
12. Petrenko V. F. Peyzaj dushi. Psihosemanticheskoe issledovanie vospriyatiya zhivopisi. / V. F. Petrenko, E. A. Korotchenko // *Psihologicheskyy institut RAO MGPPU, PsyJournals*. – 2008. – S. 84–101.
13. Rozin V. Semioticheskie issledovaniya / V. Rozin. – M., 2001. – 256 s.
14. Sosniuk O. P. Psykhosemantychna interpretatsiya vizual'nykh obraziv u prykladnykh doslidzhennyakh / O. P. Sosniuk // *Nauka i osvita*. – 2012. – № 9. – S. 201–205.
15. Sosniuk O. P. Psykhosemantychni osoblyvosti nacional'noyi ta ghromadjans'koyi identychnosti students'koyi molodi / O. P. Sosniuk, I. V. Ostapenko // *Ukrayins'ky psykhologichnyy zhurnal*. – 2017. – № 2 (4). – S. 164–176.
16. Eko U. Otsutstvuyushchaya struktura: vvedenie v semiologiyu. / U. Eko. – M., 1998. – 432 s.
17. Arnheim R. Art and Visual Perception: A Psychology of the Creative Eye / R. Arnheim. – Berkeley and Los Angeles: University of California Press, Ltd. London, England, 1997. – 508 p.

18. Barthes R. S/Z (trans. R. Miller) / R. Barthes. – New York: Farrar, Straus & Giroux, 1974; Blackwell, 2002. – 282 p.
19. Eco U. A Theory of Semiotics / U. Eco. – Indiana University Press, 1979. – 353 p.
20. Iedema R. Multimodality, Resemiotization: Extending the Analysis of Discourse as a Multisemiotic Practice / R Iedema // Visual Communication. – 2003. – 2 (1). – P. 29–57. – DOI: 10.1177/1470357203002001751
21. Kovalenko A. B. Youth's imagery features of their own future and future of Ukraine / A. B. Kovalenko., O-L. Roketa // Ukrayins'kyy psykholohichnyy zhurnal. – 2016. – № 1. – С. 50–62.
22. Kress G. Reading Images: The Grammar of Visual Design. (2nd ed) / G. Kress G., T. van Leeuwen. – London: Routledge, 2006. – 291 p.
23. Machin D. Multimodality and Theories of the Visual // Routledge Handbook of Multimodal Analysis. C. Jewitt (ed) / D. Machin. – London and New York: Routledge, 2009. – pp. 181–190.
24. O'Halloran K. L. Multimodal Studies: Exploring Issues and Domains / K. L. O'Halloran, B. A. Smith / New York & London: Routledge, 2011. – 269 p.
25. Tan S. E. Multimodal Analysis Image (Teacher Edition and Student Edition) / S. E. Tan, K. L. Marissa. K. L. O'Halloran // Multimodality in Practice: Investigating Theory-in-Practice through Methodology. – US: Routledge, 2012. – P. 153–173.

Abstract

Sosniuk O. P.,
PhD (Candidate of Psychological Sciences),
Associate Professor (docent),
Social Psychology Department,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
E-mail: oleh.sosniuk@gmail.com

Liagutko D. O.,
graduate student,
Social Psychology Department,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
E-mail: dianalia1997@gmail.com

PSYCHOSEMANTIC FEATURES OF YOUTH'S PERCEPTION OF DECOMMUNIZATION NARRATIVE IN MODERN UKRAINIAN ART

The article is devoted to the analysis of the empirical research results of the features of perception process of decommunization narrative in contemporary Ukrainian art.

The peculiarities of young people's attitudes towards artistic works with the leading decommunization narrative are revealed. The authors identify four factors («Simplicity and relevance», «Eccentricity and ambiguity», «Sharpness and Pressure», «Contradiction and Interests»), which are manifested in the process of young people's perception of contemporary art with the narrative of decommunization and determine the attitude towards it. The authors revealed that: the first two factors determine the identification of young people with art objects; the third factor helps with the understanding of the subject, but does not provoke young people into new reflections and actions; the fourth factor reflects young people's general interest in the perception of art objects due to the form of expression without understanding the ideas of artists.

The authors list the classification of artistic works with the narrative of de-communization, which contains 3 clusters («Provocative», «Contradictory», «Indifferent»). It was found that works from the clusters «Provocative» and «Contradictory» find the most feedback from the youth, are remembered, impressive. Works of this type encourage young people to think and act, although they often cause negative emotions and feelings of pressure. The works from the «Indifferent» cluster are perceived by young people as attractive and beautiful, but they cause a minimal reaction to the narrative of decommunization. Based on the results of the study, the authors developed methodological recommendations for artistic and educational practice. In educational practice, it is recommended to use strategies that primarily include coping with existing stereotypes regarding art perception and conducting trainings focused on developing the analytical and critical thinking of young people with the assistance of art. In artistic practice, the strategy of construction of decommunization narrative based on the discourse on the heroic past of Ukraine, the falsity and absurdity of Soviet ideology, and the possibilities of the country's future development are recommended.

Key words: *perception process of art, psychosemantics, decommunization narrative, art objects.*

Отримано – 4 серпня 2018

Рецензовано – 8 серпня 2018

Прийнято – 12 серпня 2018

Received – August 4, 2018

Revision – August 8, 2018

Accepted – August 12, 2018